

Nr 173

*Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning rörande
demografisk forskning och undervisning.*

(2:a avd.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundström m. fl.* (I: 332) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 405), har hemställts, såvitt nu är i fråga, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående lämpliga vägar att förstärka den demografiska forskningen och undervisningen.

Beträffande motiveringen för yrkandet får utskottet hänvisa till motionen II: 405.

Statsutskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttranden över motionerna i förevarande del av statistiska centralbyrån och kanslern för rikets universitet efter hörande av vederbörande universitetsmyndigheter.

Statistiska centralbyrån har anfört följande.

Befolkningsfrågan intog en framträdande plats i den allmänna debatten i vårt land under 1930-talet. Det var det starkt sjunkande födelsetalet som var den närmaste anledningen till att riksdagen år 1935 anhöll, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning av vårt lands befolkningsfråga och för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde föranleda.

Den i anledning härav tillsatta 1935 års befolkningskommission lät verkställa en rad statistiska undersökningar kring befolkningsfrågan. Arbetet fortsattes av 1941 års befolkningsutredning. I ett år 1946 avgivet betänkande föreslog denna bl. a. inrättande av ett befolkningsinstitut, som främst skulle vara ett organ för forskning men dessutom skulle ha vissa uppgifter i samband med den befolkningspolitiska upplysningsverksamheten och utgöra ett samordningsorgan för befolkningspolitiken.

Under krigsåren kom befolkningsfrågan i bakgrunden. Det starkt stigande födelsetalet i början av 1940-talet medförde en ej obetydlig breddning av befolkningspyramidens bas. Efter krigets slut har emellertid successivt en kraftig nedgång i födelsetalet ägt rum. 1960 års födelsetal understiger t. o. m. de låga värdena i mitten av 1930-talet och är det lägsta som någonsin registrerats i vårt lands mer än 200-åriga befolkningsstatistik. Födelsetalet i Sverige är för närvarande det lägsta i Europa, troligen i hela världen. Denna utveckling ger anledning till att ökad uppmärksamhet ägnas åt befolkningsfrågan och dess ställning i de ekonomiska och sociala sammanhangen.

Motionärerna har framhållit, att våra kunskaper om orsakssammanhang
Bihang till riksdagens protokoll 1962. 6 saml. Nr 173

hangen bakom befolkningsutvecklingen är otillräckliga. Det har länge förelägit behov av ökade insatser på den demografiska forskningens område. Det kan exempelvis framhållas, att någon ingående utredning om orsakerna till den starka uppgången i födelsetalet under krigsåren och nedgången efter kriget ej företagits.

Behovet av demografisk forskning kan tillgodoses på olika vägar. Vid universiteten har ämnet demografi tidigare inbegripits i undervisningen i statistik. Under senare år har emellertid statistiken som undervisnings- och forskningsämne alltmer utvecklats till en metodvetenskap. Demografi ingår numera endast i begränsad form i den akademiska undervisningen. Till skillnad från förhållandet i andra länder har sociologin i vårt land ej ägnat sig åt demografi, och inom andra vetenskaper, såsom nationalekonomi och geografi, sysselsätter man sig i allmänhet endast periferiskt med demografiska spørsmål. Det synes därför vara av behovet påkallat, att utredning företages om lämpliga vägar att förstärka undervisningen i ämnet demografi.

Inom statistiska centralbyrån har under de senaste åren en omläggning och utvidgning av befolkningsstatistiken ägt rum, som är av betydelse för demografisk forskning. Sålunda har en total statistik över den inrikes omflyttningen kommit till stånd, som jämte statistiken över befolkningsrörelsens övriga komponenter, födda, döda etc., möjliggör årlig redovisning av befolkningen efter ålder och kön regionalt. Prognosstatistiken har förbättrats och kommer innevarande år att utvidgas till att ge underlag även för lokala prognoser. Befolkningsstatistiken är under omläggning till elektronisk databehandling, som syftar till snabbare statistikproduktion till lägre kostnader. Därest utredningar i befolkningsfrågan kommer att föranstaltas, är ämbetsverket berett att inom ramen för de resurser, som finns eller kan ställas till förfogande, medverka med de grundläggande statistiska undersökningarna.

Under åberopande av vad som ovan anförts finner centralbyrån det angeläget, att utredning kommer till stånd angående lämpliga vägar att förstärka den demografiska forskningen och undervisningen.

Kanslern för rikets universitet har i ärendet hört rektorsämbetena vid universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg och Stockholm, vilka — i förekommande fall jämte eget uttalande — överlämnat yttranden av de historisk-filosofiska sektionerna vid nämnda universitet. Samtliga dessa akademiska myndigheter har ställt sig mycket positiva till en utredning rörande demografiens ställning vid universiteten och åtgärder för förstärkande av forskning och undervisning i ämnet.

För egen del har kanslern anfört följande.

Det råder enligt min mening intet tvivel om att frågan om den demografiska forskningen och undervisningen bör utredas. Jag har också för avsikt att anordna en ämneskonferens för ifrågavarande ändamål. Överläggningarna vid denna konferens torde giva vid handen huru det fortsätta utredningsarbetet bör bedrivas. Med hänsyn härtill hemställer jag, att utskottet såvitt angår nu förevarande fråga måtte uttala sin fulla anslutning till motionernas syfte men föreslå, att den gjorda hemställan för närvarande icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet. Enligt vad utskottet inhämtat har universitetskanslern den 11 september 1962 anordnat en ämneskonferens rörande den demografiska forskningen och undervisningen. Vid denna konferens närvaro representeranter för kanslersämbetet, statistiska centralbyrån, universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg och Stockholm samt statens råd för samhällsforskning. Vid konferensen dryftades bland annat frågan, huru utredningsarbetet borde bedrivas. Beslut fattades om att ytterligare konferenser i ämnet skulle anordnas i universitetskanslerns och det samhällsvetenskapliga forskningsrådets regi, till vilka konferenser även företrädare för arbetsmarknadsstyrelsen och nämnden för internationellt bistånd skulle kallas.

Då åtgärder sålunda numera igångsatts i syfte att utreda det i motionerna I: 332 och II: 405 berörda spörsmålet, saknas enligt utskottets mening anledning för riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t göra framställning i ämnet. Utskottet får emellertid för sin del framhålla vikten och betydelsen av att den demografiska forskningen och undervisningen förstärkes och att lämpliga vägar härför utvinnes.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,
att motionerna I: 332 och II: 405, såvitt nu är i fråga, icke
må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 20 november 1962

På statsutskottets vägnar:

EMIL NÄSSTRÖM

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herrar Näsström, Boman, Einar Persson, fröken Andersson, herrar Birger Andersson, Axel Johannes Andersson, Bergman, Ragnar Bergh, Fritz Persson, fru Wallentheim, herrar Söderberg, Mårtensson, Källqvist, Sundin och Nils-Eric Gustafsson; samt

från andra kammaren: herrar Gustafsson i Stockholm, Karlsson i Olofström, Almgren, fröken Elmén, herrar Nilsson i Göingegården, Svensson i Ljungskile, fröken Olsson, herrar Arvidson, Larsson i Hedenäset, fröken Karlsson, herr Gustafsson i Uddevalla, fru Holmberg, herrar Berg, Antonsson och Nelander.